

Skrobcki, Andrzej

Dr med. Stanisław Flis (1902-1976) : in memoriam!

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 129-137

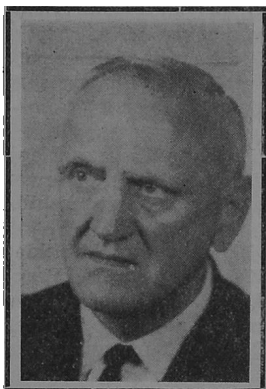
1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Skrobacki

DR MED. STANISŁAW FLIS (1902—1976)
IN MEMORIAM!

W dniu 6 października 1976 roku zmarł dr Stanisław Flis, organizator służby zdrowia w województwie olsztyńskim, pierwszy dyrektor i wieloletni ordynator Szpitala PKP, działacz towarzystw lekarskich i społecznych, autor wielu prac naukowych z zakresu chorób wewnętrznych, historii medycyny, etnografii i antropologii, członek kolegium redakcyjnego „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, bibliograf. Należał do odchodzącego już pokolenia lekarzy polskich, którzy wiedzę medyczną łączyli z rozległymi horyzontami humanistycznymi, a pracę naukową traktowali jako obowiązek społeczny. Był lekarzem z powołania i historykiem medycyny z pasji; właśnie w tej gałęzi wiedzy lekarskiej „upatrywał ważki składnik kultury osobistej lekarza i jego poglądu na świat”. Był przeświadczony, że „bez znajomości dziejów sztuki i wiedzy medycznej nie można w ogóle mówić o pełnym wykształceniu lekarskim”¹. Lekarz-humanista, w pełnym tego słowa znaczeniu, człowiek niezwykle skromny i pracowity, obdarzony ogromnym entuzjazmem dla wiedzy.

Urodził się w Bocheniu w powiecie łowickim w rodzinie rolnika Andrzeja i Marianny z domu Kret 26 listopada 1902 roku. Udokumentowana genealogia rodziny Flisów sięga XVIII wieku. Wcześniej osierocony przez rodziców zdany był na własne siły i talenty.

Nauki początkowe pobierał w szkole bocheńskiej, a wykształcenie średnie otrzymał w gimnazjum łowickim im. ks. Józefa Poniatowskiego. Brał udział w kampanii wojennej w szeregach 201 ochotniczego pułku piechoty.

Złożywszy egzamin dojrzałości, wstąpił na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego, który ukończył 22 grudnia 1928 roku zdobywając tytuł doktora wszechnauk lekarskich. Po odbyciu służby wojskowej w Szkole Podchorążych Sanitarnych Rezerwy pracował jako asystent w szpitalu św. Stanisława w Warszawie, a od grudnia 1935 roku o wybuchu II wojny świato-

¹ J. Machalski. *Wspomnienie pośmiertne o prof. dr. med. Jerzym Rutkowskim*, Archiwum Historii Medycyny, t. 37, 1974, z. 2, s. 222.

wej, jako starszy asystent, pełnił obowiązki adiunkta w Klinice Chorób Wewnętrznych znakomitego diagnosty prof. Władysława Filińskiego, mieszczącej się podówczas w szpitalu św. Ducha. Wtedy już ujawnił swoje predyspozycje do pracy naukowej, choć pierwsze artykuły o treści popularnej publikował w czasach studenckich.

Plonem pracy w szpitalach warszawskich było wiele rozpraw i doniesień kazuistycznych z dziedziny chorób zakaźnych i medycyny wewnętrznej, z których przede wszystkim należy wymienić artykuł napisany wspólnie z Gabrielem Nowosadko o krwinkach białych w durze brzuszny. Materiał oparty na 313 przypadkach chorobowych stanowił znaczny postęp w poznaniu hematologii tego schorzenia. Z innych prac na uwagę zasługują *Przyczynki do zjawisk wstrząsowych w leczeniu surowicami* oraz *W sprawie postaci aglutynacji w odczynnie Widala*. Ta ostatnia praca, napisana wspólnie z Janem Rosenbergiem, ukazała się również w języku francuskim. Warto też podkreślić, że współautorką pracy o przepuklinie przeponowej była Maria Werkenthin, jedna z najlepszych polskich lekarek-rentgenologów. Kontakt z czołowymi klinicystami, doskonałe przygotowanie fachowe zaowocują później w powojennej, samodzielnej pracy zawodowej.

Działalność naukowa przyniosła Mu w 1936 roku nagrodę Warszawskiego Towarzystwa Lekarskiego. Niestety, wybuch II wojny światowej przerwał brutalnie świetnie zapowiadającą się karierę młodego lekarza i pracę habilitacyjną poświęconą małopłytkowości samoistnej.

W czasie okupacji niemieckiej dr Flis pracował jako lekarz w Miejskiej Pomocy Lekarskiej Wydziału Szpitalnictwa miasta Warszawy oraz w Przychodni Przeciwgruźliczej V Ośrodka Zdrowia. Udzielał się też w Radzie Głównej Opiekuńczej. Był członkiem podziemnego ruchu oporu, najpierw w Konfederacji Narodu, a następnie w Wojskowej Służbie Ochrony Powstania (jako lekarz batalionu Armii Krajowej por. „Dzika”).

Wybuch powstania warszawskiego zastał go daleko od stolicy. Nie mogąc przedrzeć się na swój posterunek, wrócił do Bochenia i tam współpracował z oddziałami Armii Krajowej. Redagował gazetkę podziemną, najpierw „Echo Nadburzańskie” a potem „Głos Łowicki”, których był i redaktorem i kolporterem. Mieszkańcom podłowickich wsi gazetki te przynosiły informacje o wydarzeniach wojennych, krzepiły i dodawały ducha; zawierały także artykuły o treści społecznej i kulturalnej. Akcja była jedną z wielu, choć mało jeszcze dzisiaj poznaną, formą walki podziemnej polskich lekarzy.

Z chwilą oswobodzenia Warszawy rozpoczął się nowy etap w życiu i pracy tego lekarza. Po stracie spalonego przez Niemców mieszkania, postanowił opuścić stolicę. Na wieść o pierwszym zaciągu ochotników do odbudowy ziem odzyskanych wyjechał do Olsztyna, gdzie jako czwarty z kolei lekarz polski osiedlił się 24 marca 1945 roku. Wkrótce objął stanowisko dyrektora Szpitala Kolejowego PKP, które piastował przez 24 lata, aż do chwili przejścia na emeryturę 1 lutego 1969 roku. Rzadki to przypadek tak długoletniej pracy na jednym stanowisku w złożonych i skomplikowanych powojennych czasach! W szpitalu PKP dr Flis zorganizował oddział wewnętrzny i przez wiele lat był jego ordynatorem. Pracował w latach, które były niezwykle trudne dla powojennej służby zdrowia w Olsztynie. Praca absorbowała lekarzy bez reszty, nie pozostawiając zbyt wiele czasu do własnej dyspozycji. Zaledwie kilku

osiadłych pracowników służby zdrowia mogło podolać nawałowi zajęć, brak było przedstawicieli rzadkich specjalności, jak: okulistów, rentgenologów, psychiatrów i innych. W tej sytuacji wszystkie obowiązki spadały na lekarzy ogólnych. Mimo trudnych warunków, niedostatku i głodu, zajęć administracyjnych i społecznych (jak np. bezinteresowna praca w Pogotowiu Ratunkowym czy wyjazdy na wieś w ramach tzw. białych niedziel) dr Flis nie zrezygnował z podjęcia pracy naukowej i zorganizowania warsztatu twórczego. Nie tylko sam pisał, ale gorliwie zachęcał innych do badań naukowych. W ten sposób stał się prekursorem życia naukowego w słabo kontaktującym się pod tym względem z resztą kraju Olsztynie. Z jego inicjatywy powołano do życia pierwsze na tych ziemiach towarzystwo lekarskie, które w ramach Podsekcji Naukowej przy Sekcji Lekarskiej Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia rozpoczęło swoją owocną działalność w 1949 roku. Działalność Podsekcji, której przewodniczącym był dr Flis, trwała zaledwie trzy lata, ale stała się później zalążkiem Olsztyńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Lekarskiego.

Zanim jednak społeczność lekarska przystąpiła do zorganizowania się, dr Flis był już autorem kilku prac i doniesień naukowych. Jego pierwszą powojenną pozycję piśmienniczą i pierwszą z Olsztyńskiego(!) odnotowała *Polska Bibliografia Lekarska* z 1947 roku pod numerem 433. Było to sprawozdanie z dotychczasowej działalności szpitala kolejowego w Olsztynie, opublikowane w „Lekarzu Kolejowym”. W ślad za tą pracą pojawiły się następne, chociaż zainteresowania naukowe dr. Flisa przesunęły się wyraźnie w kierunku historii medycyny i historii Warmii i Mazur. Szczególnie żywe zainteresowanie dr. Flisa wzbudziła postać lekarza z „najbardziej odległego zakątka ziemi”, z Fromborka — Mikołaja Kopernika. Opracowane przez niego artykuły o Astronomii-Lekarzu były pierwszymi powojennymi próbami przywrócenia pamięci społecznej tej znakomitej w historii nauki polskiej sylwetki.

W poszukiwaniu śladów polskości ziemi warmińskiej, „aby na ziemi odzyskanej po wieku niewoli przywrócić ciągłość tradycji polskiej i zaszcześcić ludziom poczucie swojszczyzny”, dr Flis podjął wkrótce żmudne poszukiwania napisów polskich na nagrobkach cmentarnych w Olsztynie i jego bliższej i dalszej okolicy. Później zainteresowania te przenieśli na ziemię babimojską i złotowską. Tropienie polskich śladów pochłonęło go tak bardzo, że zaniechał myśli o lepszej stabilizacji materialnej. Za to dzięki Niemu zachował się osiemnastowieczny raptularz chłopski z podolsztyńskiego Gietrzwałdu — jedna z wielu zdobyczy lekarza ze smętkowego tropu...

W roku 1960 ukazała się drukiem obszerna monografia *Dżuma na Mazurach i Warmii w latach 1708—1711*, pierwsza publikacja tego typu w języku polskim, poświęcona epidemii tej niegdyś groźnej na ziemiach polskich choroby. Wprawdzie wcześniej już wybitny historyk medycyny Franciszek Giedroyc w rozprawie pod tytułem *Mór w Polsce w wiekach ubiegłych* poświęcił jej wiele miejsca, ale „całkowicie pominął w niej ziemię mazurską, a o Warmii zaledwie wspominał”. Monografia, którą trudno pominąć pisząc jakkolwiek rozdział o przeszłości Warmii i Mazur, uzupełniła dotkliwą, pozostawioną przez Giedroycia lukę. Podobną rangę mają prace poświęcone wybitnemu lekarzowi mazurskiemu z XVIII wieku — Maciejowi Ernestowi Boreckiemu (Boretiusowi).

Pięćsetletnia rocznica urodzin Mikołaja Kopernika dała lekarzowi asumpt do napisania nowych o nim prac. Zdobyły sobie one powszechny rozgłos i uznanie. Szczególnie żywy oddźwięk wzbudziła w świecie lekarskim nowa hipoteza o przyczynie śmierci Wielkiego Astronoma. Według niej Kopernik zmarł nie z powodu wylewu krwi do mózgu, jak głosi przekaz, lecz na skutek zakrzepu jednej z tętnic lewej półkuli mózgowia. Przedruk niektórych artykułów kopernikowskich ukazał się w czasopismach przeznaczonych dla zagranicy. Były one jednym z głównych powodów przyznania Autorowi tytułu honorowego członka Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny. Godność tę wręczono Mu podczas uroczystej sesji naukowej, jaka odbyła się w Olsztynie 9 września 1973 roku. Była ona nagrodą za wieloletni trud badawczy i temperament historyczny.

Wzmiankowanym pracom towarzyszyły recenzje, streszczenia, artykuły popularno-naukowe, a także cenne pozycje bibliograficzne. Pracę nad bibliografiami czy to „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, czy „Rocznika Olsztyńskiego” wykonywał z zamilowaniem, traktując je jako część obowiązków autorskich. Wzbogaciły one znacznie profil wydawniczy obu czasopism.

Po nawiązaniu bliższej współpracy z redaktorem „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, Emilią Sukertową-Biedrawiną w 1957 roku dr Flis stał się niezbędnym pomocnikiem i wszedł na stałe do komitetu redakcyjnego. Godność członka redakcji nie była dla Niego li tylko funkcją honorową, gdyż jak czytamy w okolicznościowym piśmie gratulacyjnym, nadesłanym z okazji 40-lecia pracy lekarskiej dr. Flisa, „Komunikaty» zawsze mogły liczyć na Jego pomoc i radę, na sumienną i szybką adiustację, korekty, na dokładnie opracowane indeksy”.

Oddzielnym rozdziałem zainteresowań „etnograficznych” lekarza były dzieje i folklor jego rodzinnej wsi — Bochenia. Być może inspiratorem do zajęcia się przeszłością podłowieckiej wsi i jej mieszkańców była postać wielkiego ziomka Adama z Bochenia, zwanego również Adamem z Łowicza, znakomitego lekarza, przedstawiciela renesansowej myśli humanistycznej i profesora Wydziału Lekarskiego Akademii Krakowskiej. Obfite materiały i źródła bio- i bibliograficzne do historii Bochenia znajdują się jeszcze, podobne jak wiele innych prac tego naukowca, w maszynopisach. Należy wyrazić nadzieję, iż znajdują się one w druku, zwłaszcza *Słownik biograficzny lekarzy Warmii i Mazur, Inwentaryzacje dawnych napisów polskich na Babimojszczyźnie, Zapiski inowrocławskie* i pełne oroku wspomnienia z lat szkolnych. Przytoczone tu prace są miarą zainteresowań i pracowitości tego lekarza, zwłaszcza pod koniec życia, podkreślając niejako trafność słów przypisywanych Diogenesowi, że zbliżając się do mety, trzeba przyspieszyć kroku.

Ale praca zawodowa i naukowa nie wypełniała jeszcze w pełni Jego życia. Był członkiem Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, honorowym przewodniczącym Olsztyńskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny, przez wiele lat pełnił obowiązki członka zarządu oddziałów: Polskiego Towarzystwa Lekarskiego oraz Towarzystwa Internistów Polskich. Był także jednym z założycieli i pierwszym prezesem Towarzystwa Miłośników Olsztyna (przez dwie kadencje) a następnie jego członkiem honorowym. Aktywnie pracował w Polskim Towarzystwie Historycznym, pełniąc przez wiele lat funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Oddziału w Olsztynie.

Jako „człowiek oddany otoczeniu i ziemi, na której przyszło mu żyć i działać”, przejęty myślą o wzbogaceniu jej w pierwiastki polskie, nie mógł przejść obojętnie obok faktu przypadkowego odnalezienia w okolicach Braniewa zabytkowego starodruku. Wiedziony instynktem badacza dołożył wiele starań, aby ta niezwykle rzadkość (jak się później okazało inkunabuł medyczny ze zbiorów Mikołaja Kopernika, jedyny egzemplarz z biblioteki Astronoma w Polsce) zdobyła godne sobie miejsce na zamku olsztyńskim w Muzeum Warmii i Mazur. Uehonorowano go za to medalem ofiarowanym w 25-lecie muzealnictwa polskiego na Warmii i Mazurach, z wygrawerowanym nań napisem: „Dr. Stanisławowi Flisowi w podzięce za wzbogacenie zbiorów Muzeum Mazurskiego”. Z innych medali, którymi był odznaczony, wymienić należy: „Za zasługi dla humanistyki olsztyńskiej”, przyznany Mu przez Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, medal Prezydenta Miasta i Towarzystwa Miłośników Olsztyna z okazji XXX rocznicy wyzwolenia miasta oraz medal przyznany przez Społeczny Ruch Kulturalny Warmii i Mazur, Kujaw i Pomorza w 500 rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika. Niezwykły i rzadki, jak na lekarza, dowód wszechstronnej działalności! Uzupełniają ją dyplomy honorowe oraz akt szczególnie wyróżniający: wpis do Księgi Zasłużonych dla miasta Olsztyna z 22 lipca 1974 roku. Ponadto za wzorowe wypełnianie obowiązków zawodowych i społecznych dr Flis otrzymał Brązowy i Złoty Krzyż Zasługi (1946, 1954), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1961), medale dziesięciolecia i trzydziestolecia Polski Ludowej (1955, 1974), odznakę Zasłużonym dla Warmii i Mazur (1960), Przodujący Kolejarz (1960), Za wzorową pracę w Służbie Zdrowia (1969), honorową odznakę Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze” (1966), pięćdziesięciolecia Polskiego Czerwonego Krzyża (1969), Towarzystwa Przyjaciół Łowicza i Ziemi Łowickiej (1974), Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich, Polskiego Towarzystwa Lekarskiego i inne.

Odszedł od nas Człowiek, o którym powiedziano, że „dawał niezliczone dowody autentycznej pasji poznania, ogromnej sumiennosci i uczciwości wewnętrznej, wruszającej bezinteresowności i gotowości do współdziałania. Przejawiała się w tym Jego mądra i dojrzała miłość ludzi i wszystkiego co ludzkie, co przydatne krajowi i społeczeństwu”. Powiedziano o Nim: „odszedł najlepszy przyjaciel chorych, «mocno dobry doktor»”, powiedziano też, że „każdy następny rok dodawać będzie blasku tej szlachetnej postaci”. I tak będzie.

BIBLIOGRAFIA PRAC DR. STANISŁAWA FLISA

1923 1. Polska wieś gościła uczonych zagranicznych. (Pseud.) St. Bolecha. <i>Wola Ludu</i> nr 38: 23 IX. 2. Z pobytu gości zagranicznych w Bocheniu. (Pseud.) St. Bolecha. <i>Łowiczanie</i> nr 38: 7 IX s. 5. 1924 3. Tytoń i wpływ palenia jego na organizm człowieka. (Pseud.) St. Bolecha. <i>Łowiczanie</i> nr 34, 35, 37, 38.	1925 4. O tytoniu i wpływie palenia na organizm ludzki. (Pseud.) St. Bolecha. <i>Głos Kupców Chrześcijan</i> nr 20—22. 1929 5. Praca kulturalno-oświatowa w Bocheniu. (Krypt.) Dr St. F. <i>Łowiczanie</i> nr 9: I III. 6. Stan czytelnictwa gazet w Bocheniu (w r. 1929). (Krypt.) Dr St. F. <i>Łowiczanie</i> nr 6: 3 VI. 7. Z Bochenia. (Krypt.) St. F. <i>Łowiczanie</i> nr 31: 3 VIII s. 4.

8. Z Księgi Pamiątkowej Bochenia. (Krypt.) Dr St. F. Łowiczaniń nr 34: 23 VIII s. 4—5.
- 1932
9. Przypadek niedokrwiłości typu złośliwego na tle gruźlicy. *Medycyna* nr 3 s. 75—77. Odbitka ss. 6.
10. Przypadek ropno-zgorzelinowego zapalenia przelyku, tarczycy i otoczenia wskutek uwiecznienia ciała obcego. *Medycyna* nr 16 s. 504—505.
11. Przypadek zżewienia ujęcia tętnicy głównej. *Medycyna* s. 664.
- 1933
12. Krwinki białe w durze brzuszonym. (Współautor:) dr G. Nowosadko. *Medycyna* nr 6 s. 161—167. Odbitka ss. 15, nrb. 1, tabl. 5.
13. Przypadek posocznicy enterokokowej. *Medycyna* nr 6 s. 190.
14. Przypadek zapalenia jądra i najądrza w przebiegu duru brzuszego. *Medycyna* nr 24 s. 769—769. Odbitka ss. 4.
15. Przypadek zapalenia otrzewnej z przedziurawienia woreczka żółciowego w przebiegu duru brzuszego. (Współautor:) dr K. Chodkowski. *Medycyna* nr 13 s. 413—414.
16. Przypadek zgorzeli płuc. *Medycyna* nr 24 s. 768—769.
17. W sprawie postaci aglutynacji w odczynie Widala. (Współautor:) dr J. Rosenberg. *Medycyna Doświadczalna i Społeczna* z. 3/4 s. 312—316. Odbitka ss. 5, nrb. 1, tabl. 1.
18. La forme de l'agglutination et l'évolution de la fièvre typhoïde. (Współautor:) J. Rosenberg. *Comptes Rendus des Séances de la Société de Biologie* t. 107 s. 538—540 (?). Odbitka ss. 3, nrb. 1, tabl. 2.
- 1934
19. Drugi przypadek zapalenia najądrza w przebiegu duru brzuszego. *Medycyna* nr 10 s. 338—339.
20. Przypadek panmyelophthisis u dziecka. *Nowiny Lekarskie* nr 6 s. 176—181. Odbitka ss. 11, nrb. 1, tabl. 1.
21. Przypadek zapalenia opłucnej międzyplątowego. *Medycyna* nr 15 s. 501.
- 1935
22. Przepuklina przeponowa. (Współautor:) M. Werkenthin. *Gruźlica* nr 4 s. 479—490. Odbitka ss. 12, ryc. 5.
23. Przyczynę do hematologii duru brzuszego. *Medycyna* nr 16 s. 558—559. Odbitka ss. 2.
24. Przypadek włósnicy ze zmianami w mięśniu sercowym. *Medycyna* nr 1 s. 32.
25. Przypadek zgorzeli powiek w przebiegu duru brzuszego. *Medycyna* nr 3 s. 103. Odbitka ss. 2.
26. Z kazuistyki gruźlicy gruczołów wnąkowych. *Medycyna* nr 13 s. 465.
- 1936
27. Przetoka oskrzelowo-przelykowa. (Współautor:) Z. Kamińska. *Medycyna* nr 13 s. 412—413. Odbitka ss. 2.
28. Przyczynki do zjawisk wstrząsowych w leczeniu surowicami. *Medycyna* nr 4 s. 95—96. Odbitka ss. 4, nrb. 1.
29. Przypadek zapalenia płuc pokarmowej. *Medycyna* nr 22 s. 700.
30. Przypadek zapalenia płuc środkowego. (Współautor:) K. Łaniewska. *Medycyna* nr 8 s. 252.
- 1937
31. O kąpielach słoneczno-powietrznych słów kłłka. (Kryptonim:) Dr St. F. Orię nr 7.
32. Przypadek współistnienia raka pęcherzyka żółciowego i polipa żołądka. (Współautor:) J. Stein. *Medycyna* nr 2 s. 55—56. Odbitka ss. 3, nrb. 1.
33. Ropnie mnogie płuca. *Medycyna* nr 20 s. 727—729.
- 1933
34. Przypadek samoistnej odmy śródpiersiowej i podskórnej w przebiegu gruźlicy płuc. *Medycyna* nr 3 s. 101—102. Odbitka ss. 3, nrb. 1.
35. Przypadek tzw. linitis plastica. *Medycyna* nr 18 s. 705—706. Odbitka ss. 3, nrb. 1.
- 1947
36. Kościół w Brunszwaldzie — zabytek polskości na Warmii. *Życie Olsztyńskie* R. 1 nr 171 s. 2.
37. Sprawozdanie z dotychczasowej działalności Szpitala PKP w Olsztynie. *Lekarz Kolejowy* R. 12 nr 1/2 s. 103—108.
38. Szczepienia BCG chronią przed gruźlicą. *Życie Olsztyńskie* R. 1 nr 238 s. 3.
- 1948
39. W sprawie zimnicy w porze zimowej. *Lekarz Kolejowy* R. 13 nr 3/4 s. 11—14. Odbitka ss. 4.
40. Wieś warmińska uczciła pamięć obrońcy wiary i mowy ojców. *Słowo Powszechne* R. 1 nr 155 s. 3.
- 1950
41. Śp. dr Wacław Orłowski. *Polski Tygodnik Lekarski* R. 5 nr 4 s. 159—160, bibliogr. poz. 19.
- 1951
42. Z życia naukowego w Olsztynie (I). Pol-

- ski *Tygodnik Lekarski* R. 6 nr 23/24 s. 126—127.
- 1952
43. Bocheń — prastare osiedle wiejskie. *Słowo Powszechne* R. 5 nr 14.
44. Wyleczony przypadek ropowicy żołądka, dwunastnicy i jelita czczego. (Autorzy: ...) Jan Janowicz. *Polski Tygodnik Lekarski* R. 7 nr 45 s. 612—615.
- 1953
45. Mikołaj Kopernik jako lekarz. *Polski Tygodnik Lekarski* R. 8 nr 29 s. 1030—1032, nr 30 s. 1061—1064, nr 31 s. 1094—1096.
46. Mikołaj Kopernik jako lekarz. *Słowo na Warmii i Mazurach* R. 2 nr 7 s. 2.
47. Polskość Kopernika. *Słowo na Warmii i Mazurach* R. 2 nr 20 s. 6—7.
48. Z życia naukowego w Olsztynie (II). *Polski Tygodnik Lekarski* R. 8 nr 9 s. 70—71.
- 1955
49. W sprawie epitafium Kopernika. *Problemy* R. 11 nr 7 s. 492—493.
- 1956
50. Maciej Ernest Borecki (Boretius) — znany lekarz mazurski XVIII wieku. *Polski Tygodnik Lekarski* R. 11 nr 31 s. 1637—1638. Odbitka: Warszawa 1965, 6°, s. 7, nłb. 1.
- 1957
51. Maciej Ernest Borecki — pionier szczepień ospy na ziemi mazurskiej. *Głos Olsztyński* R. 7 nr 40 s. 4.
52. Polskie Towarzystwo Lekarskie [w Olsztynie]. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1957 nr 3 s. 193—195.
- 1958
53. Borecki (Boretius) Maciej Ernest. *Warmia i Mazury* R. 4 nr 5 s. 23. W dziale: Słownik biograficzny Warmii i Mazur.
54. Dawne napisy polskie na cmentarzu w miejscowości Brąswald, pow. Olsztyn. *Rocznik Olsztyński* t. 1 s. 241—244, ryc., Sod., Sum. Nadbitka.
55. Inwentaryzacja dawnych napisów polskich na Powiślu Sztumskim. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 3 s. 244—248, nr 4 s. 411—416; 1959 nr 2 s. 207—215.
- 1959
56. Bibliografia [zawartości] „Komunikatów” Instytutu Mazurskiego w Olsztynie za lata 1946—1950. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 4 s. 495—498.
57. Dawne napisy polskie w Olsztynie oraz w miejscowościach Gryźliny i Gutkowo, pow. Olsztyn. *Rocznik Olsztyński* t. 2 s. 237—244, ryc. 3, Sod., Sum. Nadbitka.
58. Gollan Franciszek. *Warmia i Mazury* R. 5 nr 2 s. 26. W dziale: Słownik biograficzny Warmii i Mazur.
59. Pierwsza placówka Służby Zdrowia w Olsztynie. *Kalendarz Mazur i Warmii* na rok 1960 s. 79—80.
- Skrót pt.: Pierwszy szpital. *Głos Olsztyński* R. 10 nr 19 s. 4.
- 1960
60. Biedrawa Józef. *Warmia i Mazury* R. 6 nr 6 s. 21. W dziale: Słownik biograficzny Warmii i Mazur.
61. Dżuma na Mazurach i Warmii w latach 1703—1711. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 4 s. 473—523, ilustr. Nadbitka.
62. Z wizytą u Wilhelma Możdżenia. *Kalendarz Mazur i Warmii* na rok 1961 s. 89—91.
63. Ze wspomnień Augustyna Hohmanna. *Słowo na Warmii i Mazurach* R. 9 nr 24 s. 2.
- 1961
64. Dawne napisy polskie w niektórych miejscowościach powiatu olsztyńskiego. *Rocznik Olsztyński* t. 3: 1960 s. 225—235, ilustr., Sod., Sum. Nadbitka.
65. Miszkiewicz Brunon: Struktura antropologiczna Mazurów. Wrocław 1956; Tenże: Struktura antropologiczna autochtonicznej ludności Warmii. Wrocław 1960. [Recenzja]. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 1 s. 151—152.
66. Pięciolecie Biblioteki Lekarskiej w Olsztynie. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 2 s. 315—317.
- Toż: *Buletyn Głównej Biblioteki Lekarskiej w Olsztynie* R. 4: 1962 nr 1 s. 1—4.
67. Piotr Gostyński. *Warmia i Mazury* R. 7 nr 6 s. 25.
- 1962
68. Bibliografia [zawartości] Komunikatów Mazursko-Warmińskich za lata 1957—1961. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 1 s. 298—315. Nadbitka.
69. Dawne napisy polskie na Mazurach. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 3 s. 623—632.
70. Sylwetki dwóch polskich luminarzy medycyny na Warmii i Mazurach w przeszłości. *Buletyn Informacyjny Zarządu Okr. Zw. Zaw. Pracowników Służby Zdrowia w Olsztynie* nr 13/14: 1961/1962 s. 5—15.
71. Towarzystwo Internistów Polskich w Olsztynie. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 1 s. 296—297.

1963

72. Skrobacki Andrzej: Początki szpitalnictwa w Olsztynie. *Polski Tygodnik Lekarski* R. 18: 1963 nr 8 s. 309—310. [Recenzja]. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 1 s. 135—136.

1964

73. Lehndorff Hans von: Ostpreussisches Tagebuch. Aufzeichnungen eines Arztes aus den Jahren 1945—1947. München 1961. [Recenzja]. *Archivum Historii Medycyny* t. 27 nr 1/2 s. 187—190.
74. Panegiryk z pierwszej połowy XVIII wieku ku uczczeniu pamięci Macieja Ernesta Boretiusa (Boreckiego). *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 4 s. 514—519. Nadbitka.
75. Skrobacki Andrzej: Polacy na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Królewcu. Poszukiwania wstępne. *Archivum Historii Medycyny* t. 27 nr 1/2 s. 41—49. [Recenzja]. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 2 s. 234—235.

1966

76. Cele i zadania Towarzystwa Miłośników Olsztyna. *Głos Olsztyński* R. 16 nr 90: 18 IV s. 5.
77. Służba zdrowia [woj. olsztyńskiego w latach 1945—1965]. [Autorzy:] ..., Andrzej Skrobacki. *Rocznik Olsztyński* t. 6: 1964 s. 325—347, tab., bibliogr., Rez., Sum. Nadbitka.

1967

78. Knosała Ryszard. [Autorzy:] ..., Piotr Świerc. W: *Polski słownik biograficzny* t. 13. Wrocław s. 133—134.

1967

79. Bibliografia [zawartości] Komunikatów Mazursko-Warmińskich za lata 1962—1967. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 2 s. 357—381.
80. Eskulap. *Warmia i Mazury* R. 14 nr 4 s. 16—17; nr 5 s. 12—13.
81. Stocki Edward: Mikołaj Wodka z Kwidzyna, zwany Abstemius, lekarz i astronom polski XV stulecia, nauczyciel Kopernika. *Wiadomości Lekarskie* t. 21 z. 12 s. 1081—1084. [Recenzja]. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 3 s. 499—500.

1969

82. Bitwa pod Dąbrównem. *Tygodnik Powozeczny* R. 23 nr 22 s. 5. Polemika z Emerykiem Czapskim.
83. Piechocki Witold: Walka i męczeństwo. Olsztyn 1969. [Recenzja]. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 4 s. 658—659.

84. Polak z Litwy opiekunem ludu warmińskiego [ks. Franciszek Kaupowicz]. *Słowo na Warmii i Mazurach* R. 18 nr 50 s. 2.
85. Żołnierze września 1939 r. poległ na polach Dębska Nowego pow. Sochaczew. *Wrocławski Tygodnik Katolików* nr 34 s. 11.

1970

86. Kopernikowski inkunabul medyczny w Olsztynie. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 4 s. 589—606. Nadbitka.
Toż w: *Kopernik na Warmii*. Olsztyn 1973 s. 327—346. Nadbitka.
87. Skrobacki Andrzej: Polacy na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Królewcu. Olsztyn 1969. [Recenzja]. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 1 s. 143—144.

1972

88. Probst Christian: Der Deutsche Orden und sein Medizinalwesen in Preussen. Hospital, Pirmarie und Arzt bis 1525. Bad Godesberg 1969. [Recenzja]. *Archivum Historii Medycyny* t. 35 nr 1/2 s. 199—204.
89. W sprawie przyczyny śmierci Mikołaja Kopernika. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 2/3 s. 311—384, Zfg.
Toż w: *Kopernik na Warmii*. Olsztyn 1973 s. 209—214. Nadbitka.

1973

90. A Copernician medical incunabulum in Poland. *Materia Medica Polona* t. 5 nr 1 s. 70—73.
Przekł.: Incunable médical de Copernic découvert en Pologne. *Materia Medica Polona* t. 5 nr 1 s. 70—73.
91. Działalność Kopernika jako lekarza. *Farmacja Polska* R. 29 nr 1 s. 11—23.
92. Famous Polish physicians — Contemporaries of Copernicus. *Materia Medica Polona* t. 5 nr 1 s. 87—88.
Przekł.: Les grands médecins polonais du temps de Copernic. *Materia Medica Polona* t. 5 nr 1 s. 87—88.
93. Kopernik — lekarz. *Warmia i Mazury* R. 20 nr 2 s. 43—44.
94. Kopernik u schyłku życia. W: Mikołaj Kopernik i medycyna. Warszawa s. 27—44.
Rec.: Chojna J. W., *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* R. 19: 1974 nr 4 s. 766.
95. Rok wielkiego astronoma. *Słowo na Warmii i Mazurach* R. [23] nr 3 s. 2, nr 4 s. 2, nr 5 s. 2, nr 6 s. 1, nr 7 s. 2, nr 8 s. 1, nr 9 s. 2, nr 10 s. 2, nr 11 s. 2, nr 12 s. 3, nr 13 s. 3.
1. Ziemia rodzinna Kopernika. —
2. Doktorski egzamin Kopernika. —

3. Pierwsza drukowana książka Kopernika. — 4. Działalność Kopernika w dziedzinie astronomii. — 5. Obrońca Olsztyna. — 6. Mikołaja Kopernika „De revolutionibus”. — 7. Kopernik a reforma kalendarza. — 8. Działalność lekarska Kopernika; toż: *Wrocławski Tygodnik Katolików* nr 12 s. 8. — [9]. Działalność ekonomiczna Kopernika. — 10. Czy Kopernik budował wodociągi? — 11. Pomnik Kopernika w Montrealu.
96. Some remarks on the cause of Nicholas Copernicus' death. *Materia Medica Polona* t. 5 nr 1 s. 68—69.
Przeł.: La cause du décès de Nicolas Copernic. *Materia Medica Polona* t. 5 nr 1 s. 67—69.
97. Znani lekarze polscy w czasach Kopernika. *Medycyna Komunikacyjna* R. 9 nr 3 s. 1—6.
- 1974
98. Józef Ostaszewski działacz kulturalny Mazowsza Północnego (1875—1942). *Rocznik Mazowiecki* t. 5 s. 433—446. ilustr., bibliogr., Sum.
99. Kopernikowskie sympozjum lekarzy w Olsztynie i Fromborku. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* nr 1 s. 97—101.
100. Scholz Harry, Schröder Paul: Ärzte in Ost- und Westpreussen. Leben und Leistung seit 18. Jahrhundert. Würzburg 1970. [Recenzja]. *Archivum Historii Medeciny* t. 37 nr 2 s. 262—263.
- 1975
101. Bibliografia zawartości „Rocznika Olsztyńskiego” (t. 1—10). *Rocznik Olsztyński* t. 11 s. 279—303.
102. Copernicana w „Komentarzach Fromborskich” (t. 1—5). *Rocznik Olsztyński* t. 11 s. 30—310.
Omówienie z. 1—5, 1965—1973.
103. Sikorski Jerzy: Mikołaj Kopernik na Warmii. Chronologia życia i działalności. Olsztyn 1968. [Recenzja]. *Rocznik Olsztyński* t. 11 s. 307.